

1.04 Strokovni članek

UDK 930.253:069(497.4)Nova Gorica
Prejeto: 19. 5. 2008

Arhivsko gradivo iz Goriškega muzeja v Pokrajinskem arhivu v Novi Gorici

IVANKA URŠIČ

arhivska svetovalka

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, Trg E. Kardelja 3, SI-5000 Nova Gorica

e-pošta: ivanka.ursic@pa-ng.si

IZVLEČEK

V prispevku je predstavljen potek izročanja in prevzemanja arhivskega gradiva – Goriški muzej ga je izročil Pokrajinskemu arhivu v Novi Gorici. Avtorica se dotika zgodovine Goriškega muzeja in s tem poskuša odgovoriti na vprašanje, zakaj je muzej hranil arhivsko gradivo. Sledijo predstavitev prevzemanja arhivskega gradiva, opis vsebine in količine posameznih zbirk ter načrt dela s prevzetim gradivom.

KLJUČNE BESEDE: *Goriški muzej, Pokrajinski arhiv v Novi Gorici, izročanje in prevzem arhivskega gradiva, zbirke, muzealije*

ABSTRACT

ARCHIVAL MATERIAL FROM THE GORIŠKA REGIONAL MUSEUM AT THE REGIONAL ARCHIVES IN NOVA GORICA

In the paper, the procedure of transfer and acquisition of archives from the Goriška Regional Museum to the Regional Archives in Nova Gorica is discussed. The author touches upon the history of the Goriška Regional Museum and tries to provide an answer as to why the archives were kept by the museum. The author describes the transfer of the archives from the museum to the Regional Archives and continues by describing the contents of the transferred archival records, size of the individual collections and the plan for work that has been or is yet to be done on the records that have been transferred to the Regional Archives in Nova Gorica.

KEY WORDS: *Goriška Regional Museum, Regional Archives in Nova Gorica, transfer and acquisition of archives, collections, museum objects*

Dogovor arhiva in muzeja o izročitvi oz. prevzemu arhivskega gradiva

Že pred dvajsetimi leti so potekali pogovori med ustanovama o predaji arhivskega gradiva. Arhiv je takrat pripravil dopis, v katerem je predlagal, da bi skupaj pregledali gradivo in se dogovorili za prevzem. Arhivski delavci so menili, *"da bi uresničitev te pobude glede na ustrezne skladiščne prostore, s katerimi so razpolagali, omogočila optimalno obranitev gradiva, kot tudi dostopnost, uporabo v znanstvene in kulturne namene, kar je naš skupni cilj in poslanstvo"*.¹

Dopis je doživel v Goriškem muzeju odpor in pogovori so zastali.

Na 5. seji sveta Goriškega muzeja 27. februarja 2003 na gradu Kromberk so razpravljali o problematiki arhiva NOB in menili, da je potrebno arhivsko gradivo oddati ustanovi, ki se s tem strokovno ukvarja. Rečeno je bilo, da Pokrajinski arhiv v Novi Gorici ustrezno skrbi za arhivsko gradivo.

Na omenjeni seji je bil sprejet sklep s to vsebino: *"Načeloma izročimo Pokrajinskemu arhivu vse originalno arhivsko gradivo, pri čemer so izločene muzejalijske. Glede spominskega gradiva se Goriški muzej in Pokrajinski arhiv v Novi Gorici dogovorita."*²

Omenjeni sklep je bil tako za naš arhiv kot za arhivsko stroko nasploh pomemben, saj pomeni dodatno potrditev, da mora za arhivsko gradivo, ki je pomemben del naše kulturne dediščine, skrbeti le strokovno usposobljena in za to organizirana služba.

15. maja 2003 smo se na pobudo Goriškega muzeja sestali predstavniki obeh ustanov in se dogovorili o poteku izročanja in prevzemanja arhivskega gradiva.³

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici je nato v obdobju od leta 2003 do 2007 prevzel od Goriškega muzeja približno 86 metrov arhivskega gradiva. Prevzetega gradiva je precej več, kot je bilo najprej dogovorjeno.

Zakaj je Goriški muzej hranil arhivsko gradivo

Za pojasnitev tega, za arhiv zelo pomembnega dogodka, je potrebno poseči nekoliko nazaj.

Po vojni so na našem območju najprej prevzeli skrb za arhivsko gradivo organi goriškega okrožja.

V letih od 1945 do 1947 je vodil referat za arhive in kulturno dediščino Ludvik Zorzut in s svojim delom poskušal nadaljevati prizadevanja nekdanjega Muzejskega društva v Gorici. Že na 5. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Novi Gorici 8. in 9. oktobra 1948 je bila izražena želja, da bi v Novi Gorici ustanovili podružnico zgodovinskega društva za Slovenijo ter tudi študijsko knjižnico in muzej z arhivom. Željo so slovenski zgodovinarji ponovili tudi na zborovanju v Celju (od 2. do 4. aprila 1950). Okrajni ljudski odbor Gorica je z odločbo dne 5. septembra 1952 ustanovil okrajni muzej, njegova naloga pa je bila zbirati arheološki, narodopisni, prirodopisni, zgodovinski in umetniški material ter druge predmete in gradivo iz NOB.⁴

1. januarja 1952. leta je dobil okrajni muzej tudi svojega prvega upravnika, Ludvika Zorzuta, ki je že od leta 1949 kot referent za muzej pri oblastnem odboru za Goriško vodil priprave za ustanovitev muzeja – sprva za celotno Primorsko, potem pa za takratni okraj Gorica.⁵

Zakonska določila so preprečevala združevanje muzejske in arhivske službe, vendar je muzej v začetnem obdobju kljub temu deloval tudi na arhivskem področju; to dokazuje takratno ime Okrajni muzej in arhiv. Muzej je poleg muzejskega zbiral tudi arhivsko gradivo. V prvi muzejski topografiji Goriške avtorja Ludvika Zorzuta najdemo skupaj evidentirane materialno kulturo in pisane vire.

Po novem arhivskem zakonu (iz leta 1966) je za arhivsko dediščino skrbel arhivski oddelek pri občinski skupščini v Novi Gorici. Arhivsko gradivo se je iz gradu Kromberk preselilo na sedež novogoriške občinske uprave. Muzej je obdržal še gradivo iz druge svetovne vojne. Kljub veljavni zakonodaji so muzejski delavci nadaljevali zbiranje arhivskega gradiva. Opravili so nekaj topografskih terenskih raziskav: zbiranje podatkov za topografijo NOB Krasa od leta 1957 do leta 1960, referat za spomeniško varstvo, ki je od 1957 do konca 1961 deloval pri Goriškem muzeju je z rednimi raziskovanji na terenu ustvaril spomeniško topografijo na območju delovanja Goriškega muzeja, hkrati pa je ta referat skupaj z referatom NOB v obdobju od leta 1960 do leta 1963 izdelal topografijo NOB na območju občin Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica in Tolmin.⁶

¹ Dopis Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, poslan Goriškemu muzeju, Nova Gorica, 18. 4. 1988.

² Zapisnik 5. seje sveta Goriškega muzeja, 27. 2. 2003.

³ Zapisnik o sestanku in dogovoru predstavnikov Goriškega muzeja in Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici, Solkan, 15. 5. 2003.

⁴ Marušič: Srebrni jubilej Goriškega muzeja, str. 19.

⁵ Marušič: Goriški muzej, str. 89.

⁶ Marušič: Goriški muzej, 1968, str. 92.

Najobsežnejše pa so bile zbirke gradiva iz druge svetovne vojne ter zbirka spominov za obdobje med obema vojnama in druge svetovne vojne. Posebno zbirko je predstavljalo gradivo, ki ga je začel zbirati dr. Branko Marušič, dolgoletni ravnatelj muzeja. Muzej je oblikoval tudi bogato zbirko razglednic in fotografij, zbirko plakatov, zemljevidov, tiska, vabil, izkaznic ...

Goriški muzej je imel najprej štiri muzejske zbirke: v gradu Kromberk, v Tolminu, rojstno hišo Simona Gregorčiča na Vrsnem ter v Trenti. Z leti so nastale še druge muzejske zbirke: na Dobrovem v Brdih, na Sveti gori, v Štanjelu, Lipici, Tomaju ...

Ustvarili so tudi obsežno zbirko fotokopij različnega gradiva; te predstavljajo pomemben vir informacij.

Za goriški prostor je bilo dolgo časa značilno, da je bil muzej bolj znan kot arhiv in tudi zato se je tam zbiralo, zlasti gradivo iz obdobja druge svetovne vojne, ki so ga obiskovalci prinašali v dar ali ponudili v odkup.

Kronologija prevzemanja arhivskega gradiva in opis njegove vsebine

Na prvem sestanku je bilo dogovorjeno, da Goriški muzej priskrbi arhivu fotokopijo dela popisa gradiva t. i. Marušičeve zbirke. Fotokopija večjega dela popisa te zbirke je že bila v arhivu.

Dogovorjeno je bilo tudi, da bodo v muzeju postopoma pripravljali arhivsko gradivo za izročitev, arhiv pa bo to prevzemal po fazah, glede na količino pripravljenega gradiva.

V mesecu avgustu 2003 je arhiv poslal predlog seznama arhivskega gradiva iz t. i. Marušičeve zbirke, ki bi prišel v poštev za prevzem.

Izročanje oz. prevzemi gradiva so nato potekali v več fazah. Začelo se je konec leta 2003. Takrat smo prevzeli del *Zbirke gradiva NOB*, ki vsebuje gradivo oblastnih organov, političnih organizacij, vojaških enot ter zapuščine posameznikov iz obdobja 1942–1947, posamezni dokumenti segajo tudi do leta 1981. Zbirka obsega nekaj več kot 7 metrov dokumentov.

Zbirka je že bila natančno popisana. Ob kontrolnem pregledovanju prevzetega arhivskega gradiva pa smo ugotovili in zabeležili nekatere razlike glede na obstoječi popis.

V juliju 2006 je muzej izročil nov del arhivskega gradiva. Prevzet je bil preostali del gradiva zbirke NOB. Predano je bilo vse arhivsko gradivo, ki so ga hranili v depoju v Solkanu. Med prevzetim gradivom je bilo tudi veliko popolnoma neurejenega in nepopisanega; to bo potrebno strokovno obdelati.

V arhivu smo pridobili tudi zbirko arhivskega gradiva, ki vsebuje dokumente upravnih in pravosodnih organov, zemljiških gospodstev, šolskih ustanov, gospodarstva, društev, oseb, družin in rodbin. Poimenovali smo jo *Zbirka arhivskega in dokumentacijskega gradiva*, v muzeju in arhivu je znana kot *"Marušičeva zbirka"*; obsega 14 metrov gradiva in sega v glavnem v 19. in 20. stoletje, posamezni dokumenti pa so tudi iz 18. in 21. stoletja. Tudi ta zbirka je v celoti popisana. Na začetku je popis zelo sistematičen in temu je primerna tudi ureditev gradiva; v nekaterih primerih je gradivo le delno popisano. Po vsebini je zbirka zelo pestra. Za ponazoritev del seznama arhivskega gradiva:

Škatla I

1. *Proglas Pokrajinskega odseka Narodnega sveta v Gorici, 8. 11. 1918*
2. *Volitve v Trstu 1873: poročilo o volilnem shodu v Rojanu, popravljene volilne liste, dodatek k volilnim listam*
3. *Vabila na prireditve goriške čitalnice (iz zapuščine dr. Franca Kosa)*
4. *Vabilo na Gregorčičevo slavo v Prvačini leta 1885 (iz zapuščine dr. Franca Kosa)*
5. *Padarska knjiga*
6. *Del urbarja (izvor: Žvanut, Lozice)*
7. *Dva rokopisa Jurija Grabrijana*
8. *Odmera tlake ribemberskega gospostva iz leta 1845*
9. *Lepak za otvoritev briškega vodovoda*
10. *Plakat za 100-letnico sežanskega tabora*

V celoti je bila izročena tudi *Topografija NOB*, ki obsega 8,4 metra gradiva. Zajema zapise o dogajanju med NOB, ki so nastali v letih 1948–1954 in govorijo o dogodkih in osebah obdobja druge svetovne vojne po posameznih krajih, pokrajinah, vojaških enotah. Zbirko smo tehnično opremili v škatle, izdelane po naročilu za ustrezen polovični format A4. Znotraj škatel je gradivo urejeno po abecednem redu poimenovanih enot.

Zbirka spominov in drugega dokumentarnega gradiva obsega dobrih 21 metrov gradiva. Vsebuje zapise spominov iz obdobja med vojnama, zlasti pa iz druge. Zbirko so v muzeju natančno popisali in obsega 26.077 inventarnih enot. Inventarna enota vsebuje inventarno številko, zapis avtorja, opis enote, signaturo, datum prejema in vpisa, dobavitelja, način dobave, opombe.

V *Zbirki fotokopij gradiva NOB* je večinoma gradivo iz nekdanjega arhiva Inštituta za zgodovino delavskega gibanja. Tedanja kustosinja Slavica Plahuta je naročila fotokopije iz različnih fondov iz obdobja NOB. Gradivo je bilo verjetno namenjeno zbiranju podatkov za njeno publikacijo *Srednje primorsko okrožje 1941–1945*, Nova Gorica, 1981.

Nekaj fotokopij je tudi iz Vojnega arhiva v Beogradu, arhiva Ministrstva za notranje zadeve, Zgodovinsko-diplomatskega arhiva ministrstva za zunanje zadeve Republike Italije. Ob prevzemu je bilo gradivo spravljeno v 69 različno obsežnih škatel. Po strokovni obdelavi, pri kateri je šlo v tem primeru le za tehnično opremljanje in preureditev zaradi varčevanja s prostorom na arhivskih policah, se je obseg gradiva zmanjšal za 5 arhivskih škatel. Pripravljen je tudi okviren popis gradiva z navedbo fondov, iz katerih je bilo gradivo, ki je bilo fotokopirano.

Dela arhivskega gradiva, ki smo ga prevzeli, ni bilo mogoče brez strokovne obdelave uvrstiti v nobeno od prej naštetih zbirk, zato smo obsežni sklop poimenovali kar *Razno gradivo*. Tega je za 16 metrov.

Med prevzetim gradivom je bilo tudi 10 neurejenih škatel gradiva, ki je nastalo na Tolminskem, Idrijskem in Cerkljanskem – *Tolminsko gradivo iz Goriškega muzeja*. Po dogovoru s Tolminskim muzejem je bilo tudi to izročeno arhivu. Gradivo je sedaj že urejeno in popisano. Vsebuje številne enote, med njimi so gradivo vojaških enot, političnih in oblastnih organizacij, komisij, zbirke gradiva posameznikov, zbirke spominov, kronike NOB in šol. Časovno sega gradivo v obdobje od leta 1936 (karabinjerska postaja Slap ob Idriji) do leta 1979 (Občinska konferenca SZDL Tolmin), glavnina gradiva pa je iz obdobja druge svetovne vojne.

V prostorih Goriškega muzeja v Ajdovščini so konec leta 2006 odkrili še novo količino arhivskega gradiva. Za del je bilo mogoče že vnaprej približno določiti nekatere fonde: *Marija Kenda – Majda, Stipe Štekar, Svetozar Križaj, Cvetka Mrak, dr. Klement Jug, Lavo Čermelj, Zveza rezervnih vojaških starešin Ajdovščina, gradivo Jugoslovanske ljudske armade in Teritorialne obrambe, Okrajni odbor nekdanjih aktivistov Osvobodilne fronte Ajdovščina*. Za večino preostalega pa je bilo ugotovljeno, da je bilo vzeto iz posameznih zbirk, ki jih je ustvaril Goriški muzej in ni bilo vrnjeno na mesto, na katero bi po razporeditvah in popisih spadalo. To je gradivo, s katerim bo treba dopolniti vrzeli v posameznih zbirkah, ki jih je naš arhiv že prevzel.

V Ajdovščini prevzetega gradiva je bilo za 16,6 metrov.

Načrtovano delo na zbirkah iz Goriškega muzeja

Že med prevzemanjem smo sproti opravljali kontrolni pregled tistega gradiva, ki je bilo popisano in zabeležili vsa odstopanja.

Del gradiva smo tehnično uredili, spravili v posebne škatle in opremili z naslovom.

Že v minulem letu smo začeli pregledovati obsežen sklop z naslovom Razno gradivo. Ugotovili smo, da je v njem zelo raznovrstno gradivo, tudi tisto, ki smo ga pri kontrolnem pregledu pogrešali. Strokovna obdelava na tej stopnji ne vključuje podrobnega urejanja gradiva, ampak le tehnično opremljanje in evidentiranje v obliki določanja fondov, ko gre za raznovrstno gradivo.

Natančen pregled vsega prevzetega arhivskega gradiva bomo lahko imeli šele po strokovni obdelavi, in tega se resnično veselimo. Ker del prevzetega gradiva še nima ustreznih pripomočkov za uporabo, bo potrebno izdelati popise, da bo gradivo lažje dostopno raziskovalcem in drugim uporabnikom.

Prevzeto arhivsko gradivo pomeni obogatitev za naše fonde in zbirke, saj vsebuje številne dragocene dokumente, ki bodo zanesljivo pritegnili raziskovalce in ljubitelje zgodovine, ki sicer v vedno večjem številu obiskujejo naš arhiv. S pridobljenim gradivom bomo lahko dopolnili vrzeli v nekaterih fondih, ki jih hranimo v arhivu, a so bili osiromašeni za dokumente, ki so bili iz fondov izvzeti kot muzealije.

Potrebno je opozoriti, da predstavlja izročeno gradivo glavnino celotnega arhivskega gradiva muzeja. V muzeju pa ostaja še bogata zbirka razglednic krajev, fotografij, izkaznic, plakatov, časopisov in drugih tiskov ...

Že ob prevzemanju, posebej pa ob pregledovanju in strokovni obdelavi gradiva iz muzeja se zastavlja vprašanje, kako določiti, kaj je arhivsko gradivo in kaj muzealija. Na to vprašanje je poskušala že večkrat odgovoriti tako muzejska kot arhivska stroka, a dokončnega odgovora še nimamo.

Zadovoljstvo izročitelja in prevzemnika

Goriškemu muzeju lahko izrečemo priznanje, ker nam je izročil večino arhivskega gradiva; upamo, da bo to zgled tudi drugim ustanovam zunaj arhivov, ki še hranijo arhivsko gradivo.

Gradivo sva prevzemala Jurij Rosa in Ivanka Uršič. Za sodelovanje se zahvaljujemo Andreju Malničju, direktorju Goriškega muzeja, in zgodovinarici in kustosinji Nataši Nemec.

Viri in literatura

Viri

Pokrajinski arhiv v Novi Gorici:

Zbirka dokumentarnega gradiva Pokrajinskega arhiva v Novi Gorici,

Marko Vuk, tehnična enota 1, arhivska enota 5.

Literatura

Marušič, Branko: Srebrni jubilej Goriškega muzeja. *Primorska srečanja* (1977), št. 5, str. 19.

Marušič, Branko: Goriški muzej. *Goriški zbornik*. Ljubljana: Delavska enotnost, 1968, str. 89.

Zusammenfassung

ARCHIVGUT AUS DEM MUSEUM GORICA IM REGIONALARCHIV VON NOVA GORICA

In dem Beitrag wird der Ablauf der Übergabe und Übernahme des Archivguts aus dem Museum Gorica in das Regionalarchiv von Nova Gorica dargestellt.

Die Verhandlungen über die Übergabe des Archivguts hatten bereits vor 20 Jahren begonnen, zu einer Vereinbarung war es am 15. Mai 2003 auf der Grundlage eines Beschlusses des Fachrats des

Museums Gorica gekommen. Das Museum übergab sodann von 2003 bis 2007 dem Regionalarchiv in Nova Gorica ungefähr 86 Laufmeter Archivgut.

Für den Raum von Gorica war lange Zeit bezeichnend, dass das Museum bekannter war als das Archiv und dass sich im Museum auch deshalb von Besuchern geschenktes oder zum Kauf angebotenes Material vor allem aus der Zeit des Zweiten Weltkriegs angesammelt hatte.

Das übernommene Archivgut enthält folgende Sammlungen: Materialsammlung des Volksbefreiungskampfes, Sammlung von Archiv- und Schriftgut, Topografie des Volksbefreiungskampfes, Sammlung von Erinnerungen und sonstigem Schriftgut, Sammlung von Fotokopien des Volksbefreiungskampfes und Diverses. Ein genaues Verzeichnis des übernommenen Archivguts wird erst nach dessen fachlichen Bearbeitung angefertigt.

Das übernommene Archivgut bedeutet eine Bereicherung der Archivbestände und Sammlungen. Mit ihm werden Lücken in einigen Beständen des Regionalarchivs ergänzt, in denen Dokumente fehlten, die als Museumsstücke aus den Archivbeständen ausgenommen waren.

Für das übergebene Archivgut ist dem Museum Gorica zu danken und der Hoffnung Ausdruck zu verleihen, dass dies auch von anderen Institutionen außerhalb der Archive, die noch Archivgut aufbewahren, zum Vorbild genommen wird.

*Utrinek z otvoritve razstave "Kranjski deželni privilegij 1338–1736"
(foto: Roman Marinko).*